

Kirjoitustulkkien koulutuspäivät

Yhteenvedo koulutuspäivistä, laatinut Sk ry:n tiedottaja Tiina Tanner

Koulutuspäivät pidettiin 28.-29.10.2011 Tampereella. Perjantain ohjelmassa oli Suomen Akatemian rahoittaman Kirjoitustulkkauksen prosessina, tulkkeen ymmärrettävyys ja sen parantaminen -projektin tutkijoiden esityksiä.

Oleg Spakov kertoi Sprintanium Principal -ohjelmansa kehitystyöstä. Sprintanium Principal on kirjoitustulkkien käyttöön suunniteltu tekstinkäsittely- ja julkaisuohjelma, jossa tulkille ja asiakkaalle on näkyvissä eri ikkuna. Henkilökohtaisessa tulkkauksessa ja yhdellä tietokoneella asiakas näkee samalla myös tulkin ikkunan, joten ei sovellu henkilökohtaiseen tulkkaukseen.

Lisätietoja ohjelmasta löytyy osoitteesta: <http://www.cs.uta.fi/speechtext/manual.php>

Ohjelma on tarkoitettu myös etätulkkaus käyttöön, mutta sen kokeileminen ja testaus on vielä kesken. Yliopiston tietoturva on niin tiukka, että testejä on ollut vaikea saada tehtyä. Oleg ottaa mielellään vastaan kritiikkiä, ehdotuksia ja mielipiteitä. Esityksen jälkeen keskusteltiin myös ohjelmaan kerättyjen tietojen näkyvyydestä asiakkaalle ja tuleeko niistä ongelma tietosuojan ja salassapitovelvollisuuden näkökulmasta.

Selina Sharmin esitteli silmäliiketutkimusta, jossa on vertailtu kirjoitustulkkaus ymmärtämistä silloin, kun teksti tulee näkyviin kirjain kirjaimelta tai sana kerrallaan. Tutkimuksia on tehty kaksi kappaletta ja niissä on käytetty Sprintaniumia.

Ensimmäisessä tutkimuksessa käytettiin kahta tekstiä, kirjain kirjaimelta ja sana kerrallaan. Osallistujat eivät nähneet puhujaa, vain tekstin. Mukana oli kaksi tulkkiä, joilla lyhyiden sanojen kirjoitustapa poikkesi hieman toisistaan, mutta pitkien sanojen kohdalla tulke oli hyvin samankaltaista. Tutkimuksessa todettiin, että suurin osa osallistujista luki huomattavasti enemmän sana kerrallaan – tulkkeesta ja myös tekstin ymmärtäminen oli parempaa, kun luettiin sana kerrallaan.

Toinen tutkimus vastasi enemmän todellista tilannetta. Tässä tutkimuksessa noin puolet osallistujista piti enemmän sana kerrallaan -tulkkeesta ja toinen puoli kirjain kerrallaan -tulkkeesta. Merkittävää eroa ryhmien välillä ei ollut. Osallistujat kokivat, että sana kerrallaan lukeminen oli hitaampaa, vaikka todellisuudessa eroa ei tässäkään ollut verrattuna kirjain kerrallaan -tulkkeeseen.

Esityksen lopuksi keskusteltiin tekstien näkymisen vaikutuksesta tulkkeen lukemiseen. Aiemmin Selina testasi eri tekstimäärien vaikutusta tekstin muistamiseen ja ymmärtämiseen. Testissä käytettiin vaihtoehtoja sana sanalta, isompi kirjainmerkkimäärä, lauseittain ja kappaleittain. Hankalin hahmottaa oli määritelty kirjainmerkkimäärä esim. 15 merkkiä, joka ei noudattanut sana-, lause- tai kappalejakoja.

Liisa Tiittula kommentoi, että puheen lauseet eivät ole välttämättä loogisia lauseita, kuten olemme tottuneet kirjoitetussa tekstissä. Tämä saattaa vaikeuttaa ymmärtämistä.

Mari Lehtinen kertoi puheen prosodian vaikutuksesta kirjoitustulkkeeseen. Esityksen PDF-tiedosto löytyy osoitteesta: https://tuhat.halvi.helsinki.fi/portal/files/19221940/KirjoitustulkkienSeminaari_281011.pdf

Esityksen jälkeen keskusteltiin automaattisesta kappalejaosta, ja todettiin, että ohjelma voisi antaa vinkin, jos kappalejako olisi syytä tehdä. Automaattisesti tekstiin tuleva kappalejako voisi häiritä tulkkausta.

Seuraavaksi tutkimuksessa tarkastellaan mitä tapahtuu lausumien välillä. Teorian mukaan alemmalla sävelkululla alkavat lausumat liittyvät toisiinsa. Prosodisesti on mahdollista erottaa puheessa korostettuja sanoja. Näiden korostettujen sanojen näkymistä myös tekstissä eri tavalla voisi pohtia tulevaisuudessa.

Liisa Tiittula esitteli Maija Tanhuamäen tutkimusta kirjoitustulkkeen koherenssista, joka tarkoittaa sitä, miten tekstin osat liitetään yhteen niin, että teksti on ymmärrettävä kokonaisuus. Ymmärrettävyyteen vaikuttaa mitä tekstissä sanotaan, mutta myös vastaanottajan tieto asiasta. Tulkitsija tulkitsee tekstin koherentiksi.

Useimmat tutkijat erottavat koherenssin ja koheesion. Koherenssi liittyy tekstin tulkintaan, kun taas koheesio on tekstin ominaisuus ja syntyy sidossuhteista (sidoskeino). Tämä on kirjoitustulkkausten kannalta kiinnostavaa, koska tulkkeen tulee olla muodoltaan sellainen, että asiakas sen ymmärtää. Koheesiota voidaan tutkia objektiivisesti ja siihen kiinnitetäänkin tutkimuksessa päähuomio.

Deiktiset ilmaukset, kuten persoonapronominit, demonstratiivipronominit ja proadverbit liittävät tekstin tilannekontekstiin ja päinvastoin. Merkitys syntyy vasta tilanteessa. Näitä on puheessa erittäin paljon. Esimerkiksi sanoja se ja ne käytetään puhekielessä kuten artikkelia esim. SE elokuva. Deiktiset ilmaukset voivat olla sekä verbaalisia että ei-verbaalisia

Koheesiokeinot puheessa ja kirjoituksessa voivat olla erilaisia. Puheessa intonaatio on tärkeä keino. Kirjoituksessa meillä ei ole tällaista keinoa.

Koherenssi on avain ymmärrettävään ja luotettavaan tulkkaukseen. Puheen ja kirjoituksen ymmärrettäväksi tekevät asiat ovat erilaisia. Puhutun kielen ominaisuuksien huomioonottaminen on tärkeää. Osaa deiktisistä ilmauksista on turha siirtää tulkkeeseen, mutta toiset on välitettävä joko sellaisinaan tai muutettuina. Se on haastava tehtävä.

Esityksen jälkeen pohdittiin sitä, onko tarpeellista kirjoittaa kaikki vai muokataanko tekstiä asiakkaan koherenssin mukaan. Usein maallikolla on käsitys, että tulke on sitä parempi, mitä täydellisimmin lähdeteksti on saatu tulkkeeseen. Puhekielen litterointi on kuitenkin hidasta ja sitä on äärimmäisen vaikeaa lukea. Tärkeää on kuitenkin antaa puhekielen illuusio.

Liisa Tiittula kertoi myös aiheesta ei-verbaalinen viestintä, vuorovaikutus ja kirjoitustulkkkaus. Tutkimuksessa pohditaan miten kirjoitustulkkkaus välittää puheen affektiivisuutta, eli puhujan/kirjoittajan asennoitumista puheeseensa tai tekstiin, sanomistapaa ja vaikutusta keskustelukumppaneihin. Kirjoituksen on väitetty olevan vähemmän affektiivista ja sitoutunutta kuin puhe.

Puheen affektiivisuuden keinoja ovat verbaaliset keinot, prosodia (painotus, korostus, äänensävy, intonaatio, tempon muutos, nauru jne.), eleet ja ilmeet. Kirjoitustulkkkaus pyrkii olemaan tarkka ja kertomaan affektiivisuudesta esim. huutomerkillä ja isoilla kirjaimilla. Tiivistäminen taas poistaa toistoja, partikkeleita, pronomineja, vahvistussanoja jne. Osalla poisjääneistä ei ole merkitystä (esim. eleet). Joskus prosodia ja eleet/ilmeet ilmaisevat merkityksen ennen kuin se tulee esille puheessa.

Joskus muutokset voivat muuttaa merkitystä tai muuttaa asian päinvastaiseksi. Myös modaliteetti voi muuttua, esim. puhuja vaikuttaa epäkohteliaalta. Erityisesti vuorovaikutuksellisissa kohdissa, jossa odotetaan keskustelukumppanin reaktiota, tällä näyttäisi olevan merkitystä. Myös sama verbaalinen viesti puheessa ja kirjoituksessa voi välittää affektiivisuuden eri tavalla, esim. kirosana kirjoitettuna. tärkeintä onkin välittää viesti ymmärrettävästi. Jos affektiivisuus vaikuttaa ymmärrettävyyteen, sen pitäisi näkyä tulkkeessa. Kirjoitustulkkausten haasteena on kehittyä niin, että affektiivisuutta voidaan välittää.

Anukaisa Alanen kertoi kirjoitustulkkauksesta kieltenopetuksessa. Kirjoitustulkkkaus on paras tapa varmistaa vieraan kielen altistus. Näin saa realistisemman kuvan siitä, mitä tapahtuu. Kirjoitustulkkausten käyttäjä saa paremmin selville oman kielensä tason esim. toisten tekemistä virheistä. Muut keinot ovat raskaampia ja tehottomampia. Käyttäjä voi myös vastata tulkin laitteilla.

Ennen tutkimusta Anukaisa Alanen tutustui kenttään, teki avoimia haastatteluja, tutustui dokumentteihin aiheesta, havainnoi tulkkaustilanteita ja vertaili lähde- ja kohdetekstejä.

Yhteistyötahojen mielikuvissa kirjoitustulkkien rooli on vielä jäsentymätön. Kirjoitustulkki nähtiin aluksi avustajana ja apuopettajana, siitä siirryttiin tulkkaus-kone-mielikuvaan. Astetta kehittyneempi on tulkin rooli viestinnän mahdollistajana. Kirjoitustulkki voisi olla myös kuulovammaisviestinnän ja puheesta tekstiksi kääntämisen asiantuntija.

Kirjoitustulkin toimivalta ja vastuu eivät aina kohtaa. Ei ole varmaa, saako opettajalta materiaaleja seuraavalle tunnille ja onko opettaja valmis muuttamaan toimintatapojaan. Ohjeet, suositukset, odotukset ja todellisuus ovat joskus ristiriidassa keskenään. Mikään kirjallinen ohjeisto ei voi vastata kaikkiin kontekstissa syntyviin eettisiin kysymyksiin. Joskus myös tulkeille tulee virheitä ja tulkki käyttäytyy epäeettisesti. Hän saattaa esimerkiksi reagoida jonkun toisen läsnäolijan tulkille osoittamaan huomioon ja jotain jää tulkkaamatta. Neuvottelu asiakkaan kanssa auttaa pitämään tulkkauksen eettisellä pohjalla.

Ratkaisuja näihin voivat olla mm. anonyymit asiakaspalautteet, joka levitetään tiedoksi tulkeille, kouluttaminen, tietoisuus, tulkkausstrategioiden kehittäminen, suositusten miettiminen ja työnohjaus.

Tekeillä on nettikieliläiheinen tutkimus. Kieliälytistukseen voi törmätä muuallakin. Tästä esimerkkinä on sosiaalisten väylien kautta netin pikakieli. Englanninkielisessä opiskelutulkkausessakin voisi mahdollisesti käyttää nettikielen konventioita.

Kirjoitustulkilla on etiikan ja roolien kannalta monimutkainen konteksti. Keskustelemalla ja neuvottelemalla löytyy ratkaisuja. Ei ole yhtä oikeaa tapaa toimia.

Esityksen jälkeen keskusteltiin paljon opiskelutulkin etiikasta ja rooleista.

Seuraava kirjoitustulkkien koulutuspäivä Helsingissä pe 23.3.2012